

עם הַנִּץ הַהַגְנָה

לדמותו של דוב הוז - ממפלטי דרך ההגנה ומפקדיה

(עשור למותו - כ"ם כסלו תשי"א)

דוב הוז בימי מאורעות תרצ"ו

שבסביבת קושטא והם נוסעים לסוריה, לחלב. התקנ" או הערבים בבחורי ישראל, המעטים מהם אך זריזים ומסודרים יותר, שתפסו את התאים הראשונים, וגמרו אומר להציק להם וללמדם פרק בהלכות רוב ומיעוט. גם לאחר שהופרדו המחנות נמשכו נסיונותיהם לפ" ריץ אל תאי היהודים וקרבות-ידיים חודשו. אך המח"נות לא נתערבבו עוד. קולו של דוב שלט שליטה גמורה, והוא עצמו בפתח, בראש העוצרים. גלים גלים התפרצו ולא שככו הקרבות עד שנעצרה הרכבת בתחנה מתחנות אנטוליה. מיד עטו הערבים על מפקד התחנה והתלוננו כי היהודים הכוים. אכן היו ביניהם אחדים שפניהם זכו דם. גם נהג הקרון, שספג מכות במהומה, עמד והעיד לטובתם. אך הנה התיצב דוב הוז. בקול בוטח ושקט ובשפה ברורה סיפר כיצד

לילה. חושך בקרון הרכבת. זיקים הניתזים מן הקטר עוברים ביעף ומבליטים צללים: ראש - ולידו זוג רגלים, ראש - ולידו זוג רגלים. הראש על ספסל אחד והרגלים על הספסל שממולו. במעבר הצר שבין התאים ניתלות ידיהם ורגליהם של השוכבים הקיצרניים. מן התא הסמוך עובר גוש-אדם במעבר ודוחף בעברו את השוכבים בקצה. הכל זע. ראש שהתנומה החלה לאפפו נחבט ברגלי השכן. החבטות נמסרות מזה לזה, ושני הטורים מאבדים את נוחותם. עוברים רגעים אחדים, וכשהראשים והרגלים חוזרים ומסתדרים איך-שהוא, נשנה הדבר. הפעם העוברים הם שניים והחבטות וההפרעות כפולות. כאשר חוזר הדבר בשלישית נשמעות קללות נמרצות. השוכבים קופצים על רגליהם. לתוך התא מתפרצים אנשים מן התאים האחרים. חבטות ומכות ניתכות מכל צד. במערבולת של ידיים וראשים אין איש מכיר עוד מי מכהו ועל ראש מי יורדות מהלומותיו שלו. הכל מכים והכל מקללים. עד שנשמע קול צלול ורם הגובר על הרעש: קולו של דוב הוז. הוא עומד במעבר, משתיק מעט את ההמולה ומנסה להטיל סדר. הוא עצמו מכה נמרצות ותוך כדי "הרבצה" מפריד בין הגושים היריבים. איך הגיע הנה, לקצה המעבר, והן שכב ליד החלון, בקצה האחד? איך עבר במערבולת האגרופים? וכיצד הוא מבחין בחושך בין "משלנו" ובין "משלהם"? בקריאות קצרות וברורות ובידיים זריזות ואמיצות הוא מפריד ומסדר את הבחורים. התא מתרוקן, מהם" ודוב עומד בראש הגוש שחזר להיות אחד והריהו עוצר את המתפרצים במכות נאמנות. את תושבי התא מימין, שכאו לעזרה, הוא מחזיר אל תאם. שמונה-עשר בחורי ישראל מרוכזים שוב בשני תאיהם ויריביהם - מיעוטם תורכים ורובם ערבים מדמשק ומכירות - נדחפו חזרה לתאיהם שלהם. מספרם עשרים ושמונה.

כל הנוסעים, כיהודים כמוסלמים, פרחי-קצינים הם. זה עתה גמרו חוק אימונם בבית-הספר הצבאי

הציקן המוסלמים לבחורינו שנסדרו לשינה. בקלות ללא מאמץ לכאורה, הפך הלוחם כשער להיות מדבר בשער. כשם שנטל על עצמו את כל כובד „המערכה“, כן סיכן עצמו עתה בסניגוריה. גם הוא גם חבריו קיבלו את הסתכנותו כדבר טבעי. הופעתו הבוטחת והנמרצת שכנעה את המפקד התורכי והפקודה ניתנה על הערבים לעבור אל קרון אחר.

עם שחר קראני דוב לצאת עמו אל מעקה הקרון „לעשן סיגריה“. במשך שעה ארוכה ניתח את קורות הלילה והפליג אגב כך למה שלפנים ולמה שלאחור. בעולם זה המסובב אותו אין להראות חולשה. יש לעמוד על הכבוד העצמי ולהגן על הזכויות בתוקף. רק אז יכבדונו. מועטים אנו, כשמונים בחורים מן הארץ, רובם תלמידי הגמנסיה „הרצליה“ ויתרם תלמידי הסמינריון למורים בירושלים, שהתנדבו לצבא התורכי מתוך תקוה לשכך במקצת את זעם השלטונות כלפי הישוב והצינונות ולהחליש את הנגישות והגירושים. בעמקי הלב קיננה גם ערגה לכוון יהודי צבאי העלול לצמוח ברבות הימים. חדשים רבים עשו הבחורים בסביבה זוה, באימונים מפרכים, במאמצים להתגבר על חבלי הלעג, הזרות, קסי המשטר והמאד מן הנוכחי. עם גמר תקופת האימונים נתפורו לכל הרוחות, מהם לחזיתות הבלקן, מהם בשירות אימונים ושמירת חופים באסיה הקטנה, ורק מיעוטם נשלחו „הביתה“, לסוריה, וגם הם יפורדו בודאי במהות טרנים ונידחים. יש לשמור על הכבוד העצמי והיהודי בכל מקום. כל אחד מאתנו כביכול מייצג את הישוב כולו. מהתנהגותו יקשרו התורכים על טיב הישוב כולו. אם ישחק לנו המלך, הוסיף דוב, וישלח להחיות הדרום, אפשר ונוכל להביא תועלת ישירה לארץ ולישוב. גורל המלחמה לא נחרץ, אך בתוך הארץ יושבים ערביים, אשר ישתמשו בכל הזדמנות כדי לשדוד, לתרוק, ולרצות. יש לעמוד על המשמר ולדאוג לשמירת הישוב.

אז שמעתי בפעם הראשונה, מפי דוב זוה, רמז על קיומה של קבוצת הגנה בארץ. אין אני בטוח אם הזכיר את המלה „קבוצה“, אך זה היה הרושם. הוא לא סיפר פרטים, רק אמר, כי גם מרחוק נוכל אולי לעזור. לא שאלתי שאלות, הרמזים חדרו וכבשו. דוב לא גילה לי שום סוד, אף לא ביקש לשמור רמזי בסוד. אך משום מה הרגשתי כעין רגש של „טבילה“. הייתי מוכן ודרוך ככל שאר חבריינו, כעשרות הבחורים ששעשו שמונה חדשים באימונים מפרכים ומחשיריים. אך לא היה פורקן לדריכותנו.

מה עלוב נראה פעלו של קומץ הבחורים! ללא

יעוד עצמי, ללא מטרה ברורה, מפורר על פני פחנות עם נכרי ומתנכר, חושד ומונה כך מומים של אי ידיעת לשונו ומנהגיו. איש מאתנו לא ידע לאיזו חזית יפול, כי יהיה אויבו ועל מה ילחם. גם אמונה בנצחון לא היתה. נדרשנו לסבול, לעמול, להלחם ואולי גם למות — ללא גמול. משה שרת שבא זמן-מה לפנינו והקביל את פנינו, ודוב הוה, אשר היה אתנו כל הזמן, השתדלו לעודד את הרוחות ולטפח בנו את הרגשת הקשר עם הישוב ואת רגש הכבוד העצמי, האנושי והלאומי. היתה בנו תוחלת סתמית לעתיד מעורפל, ולרכים מאתנו שימשה הדוגמה האישית של שני החברים האלה, בהתנהגותם, שיחותיהם וחברותם, תריס בפני התנגות ושקיעה.

באין יעוד גדול או מטרה קרובה, בהעדר תכלית מובהקת, השתדל דוב לחזק את רוח החברים ולשמור על קירטוב של עצמיות וחי צוותא במסירותו הרבה לסידור עניני יום-יום, בעזרה לחבר בצרה ובהדגשת אחדות ההופעה כלפי חוץ, במדת האפשר בתנאים הקשים והמשונים. שפע רוח נדיבה נתבזבו בענינים פעוטיו. עוזרות, כשרון וכוח-הסתגלות שוקעו במידה גרושה בכל צל של הזדמנות או רעיון או תקוה.

זכורני: הג ראש השנה תרע"ג, ואנחנו אז בר „מלסטנה“, קסרקטין בסביבה פראית, הרחק ממקום ישוב. ידענו כי התכנס באשך בקושטא השתדל להשיג הפסד להינמים היהודים מארץ-ישראל (יהודים אחדים לא היו בבית הספר הצנאי). ואכן הפקודה לחזר פש על שני ימים ניתנה. אך, כרגיל, אחרת לבוא. ואת היום הראשון לחג בילינו באימונים. כנהוג עם ערבי, בשבנו לקסרקטין, השתדלה רוח נכונה, גם הרגישות בוסה בפני חבריינו התורכים ששמחו לאיד. כל אהז חש במשנה הריגות את בדידותנו ואת חוסר התכלית שבהיינו. קבלנו את המכה כעובדה שאין לשנותה. כשם שקבלנו את אורח-החיים המזור כולו. שוממים התהלכו הבחורים, גם שיחה לא נתקשרה. אך דוב הוה לא קיבל את המכה כעובדה שאין לשנותה. בא למפקד הודיע בשם כולנו, שאסור לנו לאכול ביונה זה אלא מאכלים מיוחדים שאין להשיגם במקום ומשום כך אנו מותרים על ארוחת הערב (וזאת לדעת): בכלל ניתנו רק שתי ארוחות ליום, בבוקר ובערב, והאחרונה עיקר). כולנו קיימנו את דברי הודעתו ואיש לא הלך לאכול. וגם זאת הודיע דוב למפקד, כי על פי דין עלינו להתפלל בציבור כל אותו ערב וכי לשם כך דרוש מקום מיוחד שיהא מתאים לדרישות הדת. דת היה ענין שהתורכים נהגו בו דרד-ארץ. בטוב טעם ושכל פסל דוב כל מקום שהציע לו המפקד

שד שבח למקום הפילה את הבית ששימש כבית-אסורים במחנה.

תקיפותו והסבריו, ובצדם ויתור על אוכל אחרי יום מפרך, פעלו פעולתם. הבית הורק והועמד לרשר, וננו, ואגב כך שוחררו כמה מבחורינו שישבו בו כאסירים... כחתף באו הדברים. סודרו נרות דולקים ונמצאו כולנו מכוונסים באולם, כשדוב עובר לפני אחיבה וספר תנ"ך לפניו. בקול ערב וצלול הוא קורא תפילות מן הזכרון, מומר זמירות ומסלסל ניגוני תפילה בעל-פה. כשאול אוצר התפילות שבעל-פה פתח בפרקי תהלים שמנגינותיהם היו ידועות לכולנו. היא פותח וכולנו עונים אחריו. מלאי רחשי כבוד עמדו המפקד וחבר עוזריו בקצה האולם, משתאים לרצינות התפילה. להתלהבות שבשירה ולתואם שבין ה"חזן" ועדתו. פגה העצבות הוד הרינה. הורמה קרנו בעיני כל המחנה.

בצאת הבחורים מקושטא קבל כל אחד במיניס-טריזן המלחמה סכום כסף קטן להוצאות הדרך. דוב הציע ליצור כעין "קומונה", שלא יהא כל אחד דואג לכלכלתו, אלא שתהיה קופה משותפת לכולנו. אך לא הוכשרה עדיין השעה. גם ידענו כי בהגיענו למקום התייצבותנו, לחלב, תיפרד החבילה. רק שלושה מסרו את כל כספם לקופה משותפת. עד מהרה הוכיחה קומונת-השלושה בהנהגתו של דוב את יתרונותיה ובהמשך המסע רבו הפעולות המשותפות.

ב.

קל היה להיות שרוי במחיצתו של דוב. קל היה ללכת אחריו. על ידי קבלת עול-אחריות מרצון ועול-דאגה לזולת הקל במידה מרובה את החיים לחבריו. שכלו הטוב והאוריינטאציה המהירה אשר לו בכל מצב מסובך הצילו לא פעם את החבריה ממצבים קשים ואף מסכנות רציניות. הניגוד בין שתי תבורות הקציר נים לא פסק עם גמר הנסיעה ברכבת האנטולית. היי-נו קשורים בפקודת-נסיעה אחת ובהוראת-התייצבות אחת, והניירות כולם הופקדו בידי דוב הוז מטעם שולחינו במיניסטריזן המלחמה. גם זאת לא יכלו חברי-יריבינו לסלות.

באחת התחנות, לרגלי הרי הטאורוס, הוקצה לכור לנו כמקום שינה מחסן-ענק, מלא וגדוש מזוני קש. שלושה-ארבעה מחברינו שהקדימו להכנס חשו לצאת אחזי בהלה: אך ישבו על המזונים התקיפוס פרער שים, מחנה רב ועצום. דומה, כל הפרעושים שברחבי האימפריה העותומנית נתקבצו ובאו למחסן-מזונים זה. בן-רגע ערך דוב תכנית, כדי התומר הטובה עליו: אנו נילחם למראית-עין על הכניסה אל המחסן ונניח ליריבינו להתגבר עלינו... חברינו המוסלמים

הכניעו אותנו ומיד חסמה שכורי-נצחון, את הכניסה בערימת-ענק של מזונים ונתבצרו לכל אחזי הלילה בגן-העדן הכבוש. אנו בחרנו לבלות את הלילה הקר בחוץ, על שפת האגם הסמוך, על פני האדמה הקפואה. הזרזים, ששהו זמן-מה במחסן, נאלצו לפוט בגדיהם ולטבול במים הקרים.

כשעמדו הערבים בבוקר על טיב הכניעה שלנו אמש, מלאו חרון והתארגנו לכבוש את שתי המכרות ניות הכבדות שנשלחו להעלותנו אל תחנת-המעבר שבראש ההר — עליה חדה, כולה נפתולים, בדרך צרה, על שפתי תהומות. בחורינו החליטו לא לוותר ומשגי הצדדים אף החלו לשלוף הרבות קצרות. דוב הבחין בסכנה, והצליח להסיח לב בחורינו מיצר-ההתחרות. מוטב שנניח "להם" לנסוע תחילה, אמר. ממילא יאלצו לחכות לנו בדרך, שהרי צוי הנסיעה בידינו. בינתיים נאריך את מסענו, שיתכן כי נעים הוא עד-מאוד לעומת הצפוי לנו בבואנו אל "המטרה". בהגיענו לאחר יומים אל התחנה שבמרומי ההר נודע, כי מכונית אחת שהסיעה את מרבית הקצינים הערביים נתהפכה בדרךה וכעשרים נוסעיה נפצעו כולם ונשלחו לבית-חולים.

בצלעות ההר, במרחק קילומטרים אחדים זה מזה, רבצו שלושה מחנות צבא: תחנות מעבר של נשק ותחמושת לחזיתות השונות. המחנות העיקריים — וכמובן הנקיים והמסודרים יותר — היו של הגרמנים והאוסטרים. הידידות שקשר דוב עד מהרה עם האוסטרים והגרמנים גרמה כמעט ליריב-עמים על הזכות לארח אותנו. הסבך נפתר בזה, שבערב היינו אורח-חיהם של האוסטרים ובבוקר אורחיהם של הגרמנים. המסע הארוך, רב התלאות וההרפתקאות, הוליד ברוכסי הטאורוס דרך מנהרה שלא הושלמה. שעה ארוכה טולטלנו בין כתלי המנהרה הבלתי מהוקצעים עדיין והמהלכים אימה חשכה, על גבי קרוניות פתוחות של דקוביל צר. פת ושם נראו צללי אדם העיבדים לאור-פנסים קלוש, ערומים כמעט. בצאתנו מן המנהרה בשעה מאוחרת בערב נכנסנו למקום האחד שהיה פתוח: בית-מרוח גדול, מזוהם, מלא עשן עבה, ריחות הריפים וערב-רב של אדם, לבושים בלואי סחבות ופניהם חרדות. רובם ישבו על ספלי יין. הם רבצו אל שולחנות וגם בין השולחנות, על הארץ, ובאוויר הדחוס נשמע בליל קולות ושפות, צורמי כל און. עירוב של שירה עם נהירת-מרורים. כניסתנו למאורת שיכרות ויסורים זו לא עוררה כל תשומת-לב מצד היושבים, ואפילו בסמוך לנו. "לא איכפת" עקשני היה טבוע על כל פנים. אף מלה לא יכולנו להציל מפייהם, אף לא תשובה לשאלה.

אחד היה דוב אשר הצליח לדחבם. קסמו האישי ותחושת הזולת נתמשכו מבת-צחוקו ללב כל אדם. אלה היו שבויי מלחמה רוסים, איטלקים ובני עמים אחרים. בוקר בוקר, זה חודשים רבים, הם מוכנסים למנתרה לעבוד בפרך ביום ולהתפלש באבק בלילה. רק אחת לשלושה-ארבעה ימים הם מוצאים ללילה אחד. רובם לא ראו אור-שמש זה שבועות. את ליל החופשה הם מבלים בבתי המרוח, ומוכרים ממנת הלחם בעבור ייִךְ־קולקל. המחלות עושות בהם שמות ורבים המתים.

איש מאתנו לא היה לו מושג בימים ההם. כיצד נהגים העמים האחרים, שהאימפריה העותומנית גל-חמת בהם, בשבויי המלחמה שלהם. אך מה שראינו ושמענו בקרב שבויי המלחמה „שלנו” באותו בית-מרוח שבקצה המינהרה הוסיף מחשפתו על האספק-לריה האפלה שבה נראה לנו עתידנו הקרוב.

קץ המסע בא ואנו בחלב. התיצבנו לפני מפקד הדיביזיה החמישים-ושלוש. באולם שבמטהו קיבלונו המפקד וקציני מטהו בנויפה על הארכת המסע ועל ההתנגשויות עם חברינו המוסלמים בדרך, ששמען הגיע אליו בעקב התאונה בהרי הטאורוס. גם הפעם היה דוב לפה לנו. אחרי דברי הסברתו השמיענו המפקד דברי מחמאה על הופעתנו הנאה ונאם באר-נינו על המסירות והאמנות הנדרשות לפדישה (שול-טן) ול„מולדת” ועל התפקידים המצפים לנו. הפירקה (דביזיה) חזרה זה עתה מן המערכה בקאבקאו שבה אבדו כמעט כל אנשיה. הקרבות היו קשים והמפלה ניצחת, אולם מפקד הדיביזיה — שמו מוסה קאנים פשה — יצא מעוטר כתואר „ארסלך” (אריה), והשרי-דים שנשארו הרבו לספר בעלילות גבורתו. למעשה נשאר רק שלד הדיביזיה שעלינו. מפקדי הפלוגות, להשלימם. עכשיו נהרים מגויסים חדשים ועלינו לאמנם ולהכשירם לקראת פעולות בחזית. אחדים מאתנו, יודעי גרמנית, סופחו כמתורגמנים למטות שונים והשאר פוזרו בין גדודים שונים של חיל הרג-לים. מאז נעשו פגישותינו נדירות מאוד. לפעמים היינו נפגשים לרגע קט בשדות האימונים שמחוץ לעיר. פגישות בודדות היו בין החונים בגדודים שכ-נים. דוב היה קובע לי לפעמים פגישות באמצעות סוחר יהודי שחנותו ברחוב הראשי.

זמן-מה לאחר שהגענו לחלב הוזמנו ברשות השל-טונות לביתו של החכם באשי לרגל איזה חג, דומה חג החנוכה, לבילוי שעות הערב. דוב מסר לי ידיעה: להביא אתי כדורים. כל אותו יום הייתי עסוק בזמן הפנוי ב„סחיבת” כדורים, במציאת מקום מחבוא זמני בחצר המסגד ששימש אכסניה לגדוד, ובעריכת תכ-

נית להוצאת הכדורים אל מחוץ למשמר מבלי לעורר חשד. בערב הגעתי לבית החכם-באשי „מנופח” מחגר רות תחמושת שהתעטפתי בהן מתחת למעיל הארוך. בפרוודור הבית עמד-דוב ורמז לי על מזוודה שעמדה בפנה. הריקותי לתוכה מה שהבאתי וחזרתי למסגדי להביא עת. כאשר חזרתי בשלישית כבר היה „הנשף” קרוב לגמר. אך המזוודה היתה מלאה. דוב אמר לי, כי ישנה הזדמנות לשלוח אותה לארץ — יחד עם „הסחורה” ש„סתב” בעצמו. ועוד אמר, כי יש להת-כונן לקראת הזדמנויות נוספות בעתיד. חטרונה של התחמושת הורגש עד מהרה, הואיל והכמויות שחול-קו בין החיילים היו זעומות, רק לצרכי ירידת האימר-נים, וכל מלאי לא נמצא בגדוד. אף על פי שהייתי למעלה מכל חשד, נתקשיתי „למשוך” כמויות ניכ-רות, ולפי הוראותיו של דוב צירפתי למלאכה עוד שני חברים מגדודים שכנים. בעזרתם אגרנו סחורה למשלוחים נוספים, אשר דוב דאג לסידורם.

דל היה המעשה. קלוש הקשר עם הארץ. מעוטים האמצעים וזעומה העזרה אשר שוגרה לארץ. אך מרובים העמל, המחשבה והסיכון אשר שיקע דוב בארגונו ארגון-בראשית זה של משלוח עזרה ממרחק, אשר בתנאים ההם היה מרחק גדול ורב מכשולים. כי זאת לדעת: המשלוחים עצמם היו עליו ועל צוארו. הוא סידרם ללא כל עזרה או שיתוף של מישהו מא-תנו. את הסיכון הגדול ביותר נשא לכדו. בפעולה זו של הספקת תחמושת — ואחר כך גם נשק — לארץ ממרחק, לא קדם לו איש. לא היתה לפניו כל דוגמה. הוא שסימן ודרך ראשיתו של שביל, שברבות הימים, מתוך נפתולים וחליפות, הפך לדרך המלך לצבירת כוח הגנה עברי בארץ.

הידיעה שקיבל דוב על מחלתו האנושה של אביו ניתקה אותו מאתנו: הוא נסע לחופשה לארץ ולא חזר עוד.

ג.

דמשק. לאחר חדשים אחדים של אימונים ולאחר תמרון-סיום רב-היקף של כל ה„פירקה” ושל יחידות אחרות עזב גדודי את חלב ובואכה דמשק, ואחרי שעות מועטות של נסיעה וימים אחדים של הליכה הגענו למחוז-חפצנו. שם מצאני קצין הדרכה ראשי שהיה כפוף ישר למטה הכללי והיה עובר ממחנה למחנה להדריך את הקצינים בארגון אימונים מהירים ויעי-לים. אמרו עליו שהוא אחד משלושה קצינים תורכים צעירים שנשלחו לפני שנים לגרמניה לבית-ספר צבאי גבוה ועכשיו הוטל עליהם ארגון האימונים וה-פיקוח עליהם בכל המחנות. בהיותו בחלב לארגון ההדרכה בדיביזיה ה-53 הושאלתי להיות לו אחד

העוורים ועבדתי בפקודתו שבועות אחרים. עכשיו נתן בידי פקודה להספח אליו כעוזר קבוע ולחזור אתו לאנטוליה. הוא העניק לי חופשה של שלושה ימים וכתומם נצטוויתי לנסוע אתו לתורכיה. מעולם לא הסרתי כל כך את עצמו של דוב כמו באותו יום. קשה היה להכריע בין חיים נוחים, עבודה מענינת וגם עליה לאלתר בדרגה — במחיצתו של אותו קצין בעל היגיון אירופי, הרהק מכל חזית ומכל סכנה — לבין לכתי עם גדודי בכיוון „הביתה“, אל החזית שבדרום הארץ. נסייתי לשער איך יגיב דוב על הכרעתי. כמה הייתי למלה שלו, לאות. האות בא. לעת ערב פגשני יקותיאל בהרב ששהה אותו זמן בדמשק. בהרב מסר לי דרישת-שלום מדוב וביקש למסור לו תחמושת. פסקו התלבטויותי וההכרעה נפלה. מסרתי לבהרב מה שיכולתי. העלמתי את דבר הפקודה מאת מפקדי ועם בוקר זותי עם גדודי לדרך. בלי כל חשש שהי פקודה לחזור תשיגני. ידעתי את סדרי הדואר הצבאי התורכי: דרישת אותו קצין תלך לקושטא ומשם לקאבאקא וייאונאש-ייאואוש*, דרך כל התחנות שהגדוד שלי עבר ויעבור בהם בינתיים, תגיע הפקודה אלי... עם גמר המלחמה.

מדמשק הלכנו למען. כאן הרגשנו בפעם הראשונה, כי אמנם יש מלחמה בעולם וכי הענין כרוך בסכנה וכי זו אורבת גם לנו. בילינו את הלילה מחוץ למקום הישוב. ריח המדבר ורוחות המדבר רתפו בכל. לא נטינו אהלינו ולנו תחת כפת השמים. אמרו: האויב — בידואים מתמרדים — משוטט ועלול להפ- תיענו בכל רגע. כל הלילה עמדו משמרות חזקים במלוא תחמושתם. גם מאת הנותרים נדדה השינה למרות העיפות.

שמועה פשטה, כי אומרים לשלחנו למדבר, אולם למחר המשכנו דרכנו לרבת עמון ומשם, דרך סלט ויריחה, לירושלים.

בינתיים קרבה החזית אל הארץ. האנגלים כבר היו בדרום-מערבו של הנגב וכשהגיע גדודי לסביבות ראשון-לציון התחלנו מיד בחפירת תעלות-הגנה. דוב עדיין היה בתלאביב, וכשעבר גדודי לחנות ימים אחרים ב„מוסקוביה“ (באבורכביר) נפגשתי אתו לעתים קרובות. היתה ראשית מארס 1917. הגיעו ידיעות על החזית הקרבה והכל צפו בדאגה לעתיד הקרוב. ביחוד רבתה הדאגה, שמא יוצר חלל ריק של זמן בין נסיגת התורכים לבין בוא האנגלים, וכי בתהורהו והעלול להשתרר יהיה הישוב היהודי מטרה להתנפלויות שוד ורצח של הערבים, ואולי גם

* לאסלאט, בתורכית.

מצד התורכים הנסוגים. דאגות אלו עוררו קבוצת אנשים מצומצמת — ואליהו ודוב בתוכם — להתכונן ככל האפשר לקראת הבאות. ההכנה העיקרית היתה בהשגת נשק ותחמושת וחלוקתם לישובים. רק בחד- דים מאנשי הישוב עוד פיקפקו במפלתם הקרובה של התורכים. אך בינתיים עוד שלט המשטר התורכי של- טון בלי מצרים. חשדנותו כלפי היהודים גדלה. התי- פושים אחרי משתמשים מן הצבא גברו. הוחמר הפי- קוח על ראשי הישוב שונתרו בארץ לאחר שרבים כבר הוגלו. רבים מן הפועלים הוכרחו לעבוד עבודת- אונס. ההליכה בדרכים היתה בחוקת סכנה כפולה: סכנת שוד ורצח מצד הערבים וסכנת מאסר מצד התורכים. הצבאות התורכים כבר נחלו כמה מפלות: בקאבאקא, בחג'אז ובאל-עריש. תחושת ההתמוטטות הצבאית הצפויה שסופה חורבן האימפריה שלהם, הגבירה בקרב השליטים התורכים את משטר הבק- שיש ואת מדותיו ועם זה הקטינה את השפעתו ואת פעולתו. רגשות לאומיים ודתיים חזקים, שהפיתה תנועת „התורכים הצעירים“, דרכי משטר מושחת שימשו בערבוביה והגדילו את המבוכה בישוב היהודי הקטן. חיי מחתרת ופעולות מחתרת בהנאים אלו היו מלאי סכנות, והיו בגדר האפשר רק בתוך קומץ אנשים קטן מאד. דוב החליט, אחרי מות אביו, שלא לחזור לצבא. הוא חי חיי מחתרת — ועם זה, באומץ- לב בלתי רגיל ובבטחון רב ככוחות עצמו, הוסיף לנוע ולפעול בשטח הבטחון.

התקפת-פתע של האנגלים על עזה שמה קץ לנר- חות של חנית גדודי ביפו אחרי ימים אחדים. נצטוו- נו על הליכה מהירה, ללא חניה, לעזה. הפעם הייתי מצויד בהדרכה ובהוראות מפורטות שקבלתי מאת דוב יחד עם מתנה נאה בשם „ההגנה“: אקדח אב- טומטי שהיה דבר נדיר בצבא התורכי שרוב קציניו קבלו אקדחים תופיים. דוב מסר בידי „קוד“ מפורט שהיה בנוי על תיאורי טבע, שמות עצים וגילויי אה- בה וציווני ללמוד אותו בעל פה ולהשמידו. את מכ- תבי „האהבה“ היה עלי לשלוח בכל הזדמנות ל„חבר- תי דיבשה“ (הוא דוב) לפי הכתובת של רבקה שר- תוק. נדרשתי להודיע מקום החזית, אומדן הצבאות „שלנו“ ו„שלם“, מהלך הקרבות, טיב הנשק של שני הצדדים, פעולות האוירונים האנגלים והגרמנים וכל שינוי מקום שלי. הוסבר לי, כי ידיעות אשר אמציא, בהצטרפן לידיעות ממקורות אחרים, עלולות להקדים ביצירת תמונה נכונה של המצב, וכי הקדמה כזו — ולו רק ביום-יומים — עשויה להועיל, ואולי אף להציל חלקים מן הישוב מפעולות-נקם אפשריות מצד הערבים או התורכים. כן נדרשתי לשלוח, במידת יכל-

תי נשק, תחמושת וכל מה שעלול לסייע להגנה. אפילו חוטי טלפון, אשר מי יודע אם לא יודקו להם... את המכתבים הנשק היה עלי להמציא לבני ימין מונטר ברוחמה, או הנקודה הדרומית ביותר, רק חמשה "מחזורים" בגימנסיה וארבע שנים הפ" ירדו ביני ובין דוב, אך דברי האזהרה והדאגה הנ"א מנה היו כדברי זקן ורגיל, רב נסיון ועמוס אחריות בספוק מיוחד כתבתי את מכתבי הראשון ל"אהר בתי דיבשה" מן הדרך, עוד בטרם הגעתי לעזה. סיפרתי במכתב זה את דבר נפילתו בשבי של מפקד הדיוויזיה שלי בנסיבות מזרות ביותר. אותו לילה הגענו לכפר קטן, ריק מיושביה, סמוך לעזה, וישבנו לפוש רגעים אחדים. שעה קלה לפני כן עבר על פנינו מפקד הדיוויזיה יחד עם האַרְקֶן־חַרֵב (קצין המבצ" עים) שלו כשהם נוסעים קדימה במרכבה רחומה לשני סוסים (!) ומלווה ארבעה קציני מטה אחרים רוכבים על סוסים ושלישו. עתה הגיע אלינו שלישי הצעיר של המפקד, כולו המום ונרגש: פרשים אנג" לים הקיפו את הפמליה הכבודה ולקחו את כולה בשבי על המרכבה ועל הסוסים וימלט רק הוא לבדו על סוסו להגיד לנו...

הידיעה עברה כבוק את כל החזית ורבו הפרושים על המאורע.

כשוך מערכת עזה הראשונה ניתן לי לבוא לרר חמה לשעה קלה ולקבוע קשר עם בנימין מונטר. גורדי חנה או בסביבות רוחמה, בנימין היה שולח אלי לעתים קרובות ערבי זקן נאמן לו, רכוב על חמור, ובאמצעותו הייתי שולח לו מכתבים ולפעמים רובה אנגלי או כדורים. שליחת נשק תורכי היתה כרוכה בסכנות גדולות, מה שאין כן נשק אנגלי שכבר היה מצוי בידי רבים מן הבידואים שבסביבה. כאשר נתפס פעם הערבי בדרכו לרוחמה בידי משמר של גדוד שכן, כשהוא מוביל שני רובים, העיד המפ" קד שלי, כי הרובים אמנם שלי הם, שלל-מלחמה שלקחתי, וכי שלוחים הם מאתי, כאשר ספרתי לו מראש, אל "אחי" במושבה קרובה למשמרת-זכרון בשבילי. עתה נאלצתי לחדול מן השימוש בערבי הזקן. פעמיים שלחתי עוד לבנימין רובים ותחמושת על ידי חייל משלי, ואחר כך חזרתי לחזית והקשר בינינו נפסק ולא נתחדש עוד אלא פעם אחת בפסת, כשבאתי שוב עם גדודי לסביבת רוחמה, "להחליף כוח" והחקשרתי עם בנימין. קבלתי מיד פתק-תשובה ובו הוא מזכיר לי, כי חג הפסח עתה (לוח הזמנים נשתכח ממני באותם השבועות) וכי הוא מזמינני לבוא בערב לרוחמה. הוא ביקש ממני למסור את ההזמנה גם לכל הקצינים היהודים שאוכל לבוא במצ

אתם. מסרתי את הדבר לשני החברים, אריה הלפרין ואליעזר ליפסון, שעמדתי בקשר אתם כמעט כל הזמן. עשיתי את כל ההכנות להליכה. השגתי חבית מים לרחיצה (דבר נדיר וקשה ביותר), וכדי לקבל חופשה להעדר לילה מן המחנה בניגוד להוראות החמורות שאסרו על כך, השתמשתי בתחבולה שלמדתי מדוב: הכרזתי צום ודרשתי פרד ושני חיילים שילווני אל "אחי" כדי לקבל ממנו מצות לכל השבוע. הוצאת פרד מן הגדוד היתה קשה ביותר, כי הפרדים המעטים שנשארו לפליטה הועסקו בהובלת מים, תחמושת ושאר עבודות. מפקד הגדוד הציע, כי ימציא לי מים "לבנים" (כך קראו למים נקיים להבדיל מן המים הדלוחים שהיינו משתמשים בהם) וקמח ויתן פקודה לחיילים לאפות מצות בשבילי. דחיתי זאת בטענה, כי רק רב יודע כיצד אופים מצות. עמדתי בצום כל אותו היום עד שלפנות ערב ניתן לי מבוקשי. העמסתי על הפרד ששה רובים אנגלים אשר אגרתי, כדורים לרוב וגם חבילת חוטי טלפון שקניתי במשיכה מתות" הנים אוסטרים שנזדמנו לי. כי בחיל-הרגלים התורכי היה טלפון-שדה רק למטה הרגימנט ולמה שלמעלה ממנו, והקשר עם יתר היחידות היה באמצעות "רצים". עם ערב, כשעמדתי לצאת לדרך, ועמי הכבד זה — פרד עמוס, "מכל טוב", ושני חיילים, הטפשים שבין חיילי, אך הישרים והנאמנים ביותר — נשמעה "תרועת בהלה" ומיד לאחריה פקודה מבהלת לחזור אל קו החפירות הקדמיות. העדרי מן הגדוד במצב כזה היה מסבך באופן חמור לא רק אותי, כי אם גם את מפקדי אשר הסכים להליכתי מבלי שהרשה לכך. החלטתי על כן ללוות את שני החיילים והפרד אל מתחן למחנה ולשלוח אותם לרוחמה. נתתי בידם מכ" תב"חפון ושמתי לתוך המעטפה גם טופס של "עתון" שהיה שמור אתי: עלוני תעמולה מצויירים על נייר משובח שהאנגלים היו זורקים לנו לעתים קרובות מאוירונים. ליתתי את החיילים עד אל מעבר למשמר רות. בעוד אני הולך מזרחה, לעבר רוחמה, "הסתדר" הגדוד בחפזה והתחיל צרוד בכיון מערבי-דרומי ושיר-לכת בפיו. זה זמן רב לא צעד הגדוד תוך שירה. ביקשו המפקדים לעודד את רוח החיילים ולהשכיח מלבם את משמעות החזרה המבהלת, המפתיעה, אל קרהאש וציוו על השירה.

שירת הגדוד שימשה לי קורקול מקשר ומנחה, שכל עוד הרעיד את גלי האויר בעולם המחשיך, הקל עלי למצוא את הדרך חזרה בשדות הפתוחים. נושאו של אותו מארש היה הקאבקאז, והבית החזור שלו:

„צלעות הקאבקאז ננתץ בראשינו,

נרוה כל מקום בדמנו!"

קו יציב במרחק 800 מטרים מקו החפירות הראשון שלנו ולהתחפר בו לאורך קילומטרים רבים, דרומית מערבית ודרומית-מזרחית לעזה. אחרי שבועות של חיים בתוך החפירות במרכז קו החזית, ללא כל מגע עם העורף, הוחלף הגדוד לארבע ימים לשם „כביסת לבנים“, ולשם קבלת חיילים חדשים לתוך השורות שנידלדלו עד מאוד. החיילים שהובאו אלינו למילוי היחידות היו טירונים גמורים. גילם היה גבוה מן הרגיל הם נלקחו מבתיהם כמעט ישר אל החזית מבלי שניתן להם אימון כללי ואף לא תירגול ביריות. היה צריך להקדיש את הימים המועטים של שהותנו מחוץ לחפירות כדי להרגילם ביריה ברובה „איך שהוא“, והעיקר ללמדם לשמוע ולהשמע לפקודות בתנאי חזית.

מקום חנייתנו ומקום האימונים היה מרוחק פחות מקילומטר מן החפירות של הקו הראשון. מאחורי שלשלת תלים לא גבוהים, בתחום כדורי התותחים של האויב. לחיילים שיצאו את החפירות לאחר שהר תם בחזית במשך שבועות ולאחר קרבות קשים — נדמו החיים במקום הזה, בתוך האהלים הירוקים הקטנים והנמוכים, נוחים למדי. אך, נורא היה המקום לטירונים. הם רעדו כעלה נידף לשמע כל כדור-תותח מתפוצץ. ערב הקולות שלא עשו עוד כל רושם על החייל הותיק הטיל אימת-מות על החדש, שהוטל בבת-אחת למה שנראה לו כגיהנום. ביחוד היו מתבלי-בלים ומבוהלים בעת ההפצצות מן האוויר, אשר לרוב לא גרמו כל נזק, אם כי נישנו פעמים אחדות במשך היום.

בשעה מאחרת אחר הצהריים, ביום ראשון לצאי-תנו מן החפירות, בשעה שעמדתי לפני שורת סמל-י הטירונים והרבצתי „חכמה“, הרגשתי טפיחה על כתפי וקריאה: „אין כמוך, ידידי!“

שום רעם של תותחים לא היה מועזע אותי כקלו של דוב ברגע זה ובמקום זה. דוב, שהנו „פרר“ (עריק) זה כמה חדשים, שהשלטונות מחפשים אותו בכל מקום, עומד מולי כאן, במרחק מאות מטרים מקו החפירות הראשון, לבוש מדים! איך הגיע הנה? איך עבר את כל המחנות, המשמרות והחפירות שבדרך? ולמה בא אל מקום תופת זה? בת צחוק לבבית, שקיטה ומרגיעה הוציאני מן התדהמה. הלכנו אל האלי הקטן, הנמוך, כעין זכר לעולם אחר, עולם של שקט, של רוח ותרבות היתה העוגה היפה שהביא לי דוב — מעשי ידי אמו. בשבועות האחרונים אכלנו תחת לחם „פכסימט“, מין פיתות עבות ונוקשות שאפשר לאכול אותן רק אחרי ריסוקן בתוך הכידון ואחרי שריית

בהגיעי אל המשמר האחרון של הגדוד השכן נדמו כבר צילי המארש. אפלת הערב עטפה את השדות והירח המטפס לא הותיר אלא מרחב-ראיה מצומצם. גפרדתי משני חיילי מובילי הפרד מתוך בטחון, כי בעוד פחות ממצצית השעה יגיעו ללא תקלה לרוחמה, והתחלתי בצעידה-ריצה להשיג את הגדוד. זמן-מה הידדו עוד צילי שיר אחר שבא במקום המארש, שיר אכרים על גדי שפרש מעדרו ועתה הוא אובד בהרים. אות הוא, כי הגדוד הולך כבר ב„צעד חפשי“ מחמת קשי הדרך, לאט לאט נמוגו גם הדי הקולות הבודדים ששרו שיר זה, כרגיל, מתוך רגש וערגת-נפש רבה. תום לב מתובל קורטוב של המרמראכרים אשר נבעו מן השיר הזה היו מעוררים תמיד אהדה בלב השומע אל געגועי-בית-ואדמה של בני אנטוליה הפשוטים שמהם נצטרף רוב הגדוד. אך עתה, כשאני הולך-רץ, יחיד, בשדות הנגב, מתאמץ להדביק את הצועדים הבלתי נראים — היה פתאום הכל לורא. מה לכם בכאן, בני אנטוליה? ומה לי ולכם? מה לי קאב-קאז משאת נפשכם? ומה לי גדיא שלכם האובד שם הרחק בהריכם?

עברה שעה ארוכה של צעדים מהירים, רחבים ומחשבות אטיות, מצומצמות בנקודה אחת נוקבת וטורדת, עד שהדבקתי את גדודי. ההליכה היתה הפעם מזוהזוה ביותר. חומרת המצב הורגשה ברעם התותחיים הגובר, אשר ככל שהתקרב כן העמיק את הדומיה בשורות החיילים הצועדים בחול. דומם צעדתי לצדם. חסל סדר פסח. לא מצה ולא חמץ. קיבה ריקה ולב מתחמץ. התנחמתי ב„משלוח“ התעודדתי למחשבה על השמחה שישמח דוב לכשיודע עליו, ולא שיערתי כלל את הכשלון התרוץ ש„הלילה הזה“ צפן בשבילי. לאחר יומיים, כאשר הייתי שוב בתוך החפירות, הרי פיעו שני החיילים שלי והחזירו לי את המכתב שנתתי בידם: כאשר היו קרובים מאוד לרוחמה פגשה אותם קבוצת-מאסף של איזה גדוד זה, אשר חיילי ברוב טפשותם לא יכלו לזהותו כל הרובים והתחמושת נלקחו מהם ואותם שלחו חזרה ובידיהם חבילת חוטי הטלפון בלבד.

לא היתה בלבי כל השליה בדבר גורל הרובים. ודאי שנמכרו על ידי קצין אותה קבוצה לבידואים שבסביבה במחיר השוה: ארבע מג'ידיות לכל רובה.

ד.

חלפו שבועות ארוכים. עבר גם הקרב הכבד, המערכה השניה על עזה, שהביא הרג רב לשני הצדדים, ללא הכרעה, אם כי האנגלים הצליחו ליצור

החתיכות במים. ואילו את המרק המסורתי. שהיה מר
בל אל החפירות בגיגיות פתוחות. אי-אפשר היה לרוב
לאכול בגלל החול הרב שפגזים ורוחות היו מעיפים
לתוכו. חילקתי את העוגה עם מפקדי ועם חברי
הקצינים. הצגתי לפנייהם את דוב — לבקשתו —
כמתורגמן במטה גרמני חשוב. הוא שוחח אתם על
עניני המלחמה ועל עניני יום-יום, ועשה עליהם רו-
שם לא כאדם הנמצא בפעם הראשונה בחזית. כי אם
כוותיק ורגיל בכמו אלה.

נפטרו מהר מעם הקצינים, וכשנמצאנו לבדנו
המטיר עלי מטר של שאלות. ספרתי לו על גורל החב-
רים שהיו בקו הראשון. אריה. בנו של מיכאל הלפרין,
שהיה ברגימנט אחד אתי — מת מרסיס פגז בשבתו
בתוך החפירה. עלם יפה, בהיר עינים. בן נאמן
לשאיפות אביו ולחלומותיו. כמוהו חלם על צבא עברי
וכמה להזדמנות של מעשי-גבורה. הוא לא איבד את
התלהבותו לצבא גם בשעות החשוכות ביותר. חבר
שני שהיה באותו רגימנט, אליעזר ליפסון, תלה, ונש-
ח לבית-החולים בנצרת ולא חזר. שני חברים אחרים
שהיו בגדוד רזרבי מאחורינו עברו לילה אחד אל
קוי האנגלים. דבר בגידתם נתפרסם בכל החזית. כתר-
צאה ממנה הורחקו היהודים האחרים שהיו ברזר-
בה — אל הארץ פנימה — עד לדמשק.

סיפרתי לו על מות הרופא היהודי, ד"ר ברגרט,
תוך מעשי גבורה ואומץ-לב בלתי מצויים. הוא היה
בבית-חולים של-שדה מאחורי החפירות. במקום-
מבטחים, אך הלך מרצונו אל החפירות, ביום-הקרב
לחבוש את הפצועים במקום ולמנוע שפך-דם בדרה,
הגורם למותם של רוב הפצועים מתוך שחסרו חובי-
שים בעלי נסיון בחפירות. הוא התרוצץ ועבד כתוך
החפירות ועבר ביניהן בלי שים לב לכדורים עד שנפ-
גע ומת במקום. רופא זה, שהכרתיו רק בחזית, שנא
את התורכים והיה בטוח במפלתם. הוא הרבה לדבר
על לבי כי אעבור אל האנגלים ואמר, שאילו היה
הוא בקי בשבילי החזית כמוני, היה עושה זאת. אך
ביום-נסיון גבר רגש החובה של הרופא, והוא נהג
בגבורה אשר שמעה יצא מהר בכל החפירות והכל
ספרו עליו בהערצה.

שעות על שעות חקר דוב לפרטי הקרב הגדול וכל
מה שקדם לו ועל המצב הנוכחי. אחרי כן עבר לספר
את כל הקורות אותו בדרך לחזית. הליכתו היתה גדר-
שה מארעות וסכנות. קשה היה למצוא את מקום
גדודי והוא נאלץ לנדוד רבות בטרם מצא אותי. בחי-
פוישו אחרי עבר מחפירה לחפירה וממחנה למחנה
ובכל מקום הוצרך להמציא תירוץ להימצאו במקום.
אי-ידיעתו במתרחש עמדה להכשילו על כל צעד

ודרוש היה כות'דמיון רב, העזה רבה והערכה מניה
וביה של כל מצב, כדי לעבור בשלום את המכשולים
ולהשיג ידיעות על מקום המצא. בלילה האחרון הצ-
ליח לקבל ידיעה, כי אני נמצא בקו החפירות הראשון
בגבעה שבמרכז החזית והתקרב אל החפירות. אולם
נתקל בקצין גבוה שעבר עם מלווי ועצר אותו. דוב
נכשל בחקירה. הוא זיהה עצמו כמתורגמן של מטה
מסוים החוזר מן החופשה אל מטהו. אולם הקצין
הכיר במקרה מטה זה וידע כי מקומו הרחק מן החזית.
אך דוב לא איבד את צלילותו וברוב חכמה הצליח
לחמוק מן הפח שנפל בו בשכנועו את הקצין, כי בעת
חופשתו קיבל ידיעה מטעה על שינוי מקום מטהו.

מפיו נודע לי על גירוש כל התושבים מתל-אביב
ומיפה. על פיזור היהודים במושבות השומרון והגליל,
על הרדיפות, החיפושים והנגישות הגוברים מצד ה-
שלטונות ועל הסבל הרב של „המהגרים“ מתל-אביב
ומיפה. רבה החרדה לשלום הישוב ומעתה יש לכוון
את כל המאמצים „לשמור על הקיים“ עד שיכבשו
האנגלים את הארץ. הוא אמר, כי אין עוד טעם למל-
חמתנו בתוך צבא תורכי ניגף, הרודף את הישוב
עד חרמה. החברים האחרים הורחקו מן החזית, ואם
משום-מה שאירו אותי — אין טעם להסתכן עוד.
הוא הודיע לי, כי הגיע הנה „לקחת“ אותי מן החזית,
עלי ללכת לגליל ולחכות כמהו עד יעבור זעם.

דרישתו של דוב היתה בלתי צפויה לי כל-כך,
עד שנראתה לי אפילו אכזרית. טענתי כי קרובים אנו
לגמר-מלאכה וכי אין צורך בצעד כזה לפני „הסוף
הטוב“ ממש. טענתי כי שום דבר אינו עלול עוד
לקרות שלא קרה אותי, שהסתגלתי לכל התנאים,
ואיני מרגיש כל חשדנות מצד מפקדי כלפי. כללו של
דבר, בריחתי עתה, לאחר מה שעבר עלי, היא
מיותרת.

עד אור הבוקר נמשך הויכוח בינינו ובבוקר חזר
דוב לרוחמה. הוא אמר, כי יתעץ שוב עם אליהו
גולומב הנמצא שם ומחכה לנו וכי יחזור בעוד
יומים אלו.

כל אותו יום ניתחתי את מצבי ואת הדברים שאמר
לי דוב. נראה היה לי, כי התנגדותי לבריחה נובעת
גם מתוך אינרציה ומתוך הפחד מפני חיי נרדף.
החיים במשטר הצבאי וההרגל למלא משימות ופקר
דות הרות-סכנה המיתו במידה רבה את כוח השיפוט
שלי בכל הנוגע אל עצמי. חייתי בזרם ההולך לפי
חוקים שאין לי שליטה עליהם והתרגלתי לפאטאליזם
של כל המתרחש. האפעתו של דוב בחזית, הסתכ-
נותו הנועה בשביל חבר אחד, הזכירו לי, כי לא
הכל „פאטאלי“ ושיכול אדם לפעול מתוך רצונו הוא

גם בתנאים הקשים ביותר. לאט לאט סר ממני הפחד הכמוס מפני חיים ברשות עצמי, בתנאים של מחתרת, וכשחזר אלי דוב מקץ יומים קידמתי אותו בהודעה, כי אלך אתו.

הפעם בא דוב רכוב. על סוס שקיבל מאת אליהו ברוחמה. שוב היתה דרכו מלאה הפתעות ופגישות בלתי נעימות ושוב יצא מכולן בשלום. כאחד פלאי היה בעיני דוב בימים ההם. הייתי מלא השתוממות לשפע מרצה, לבטחון העצמי שלו ולאצילות רוחו. הוא עצמו נרדף ומבוקש בידי השלטונות הריהו עוזב את מקום־סתרו בקרב ישוב, נכנס ויוצא בחזית ב־תעודות מזויפות, מסתכן סיכון כפול: להתפס בידי הצבא ולהיפגע באש החזית. וכל זאת כדי להוציא חבר אחד מן הסכנה.

עם ערב העמסנו על הסוס שני רובים וכדורים לרוב וגם את חבילת חוטי הטלפון שעדיין היתה מונחת בפנינת אהלי ויצאנו לדרך. השתדלנו להניח רושם, כי עברנו לצד האנגלים, כדי שלא יחפשונו בפנים הארץ. סיפרתי לחברי, כי אני הולך אל הגב־עה הקדמית להראות לידידי את קו התפירות הראשון, את קוי האנגלים ואת הדברים המעניינים שביניהם: שלשת הטאָקים ההרוסים של האנגלים, אירונים שבורים, והבאר „המשותפת” בשטח ההפקר, שלפי ההסכם היו משתמשים בה האנגלים והתורכים בזמנים קבועים להשקות סוסייהם.

עם חשיכה שינינו את הכיוון ומטרתנו רוחמה. היה עלינו לעבור קוי חפירות רבות — הקו השני של החזית. החפירות היו ריקות אך בסמוך להן היו מפוזרים זרים אהלי היחידות המיועדות להן. משמרות קבועים וגם ניידים נודמנו לרוב. דוב השתדל לברור דרך חדשה שלא עבר בה בפעמים הקדומות כדי שלא ייתקל באותם המשמרות. כאשר יצאנו מאזור החפירות והמתנות הלכנו בשדות ללא דרך. היה חושך גמור. רק מרחוק נצנצו אורות זעירים, מתעים. הלכנו — רכבנו לסירוגין. הרהרתי בכוחו של הרגל וביבלבול המושגים שהיה תוקפני לרגעים. איה מקום החופש? האם המקום שאליו אני הולך, מלא פחד, מתירא מכל אדם, או „שם” — מאחורי, במקום שהתהלכתי לבטח ולא יראתי איש? והבית? איה? האם בשדות הזרים שאנו צועדים בהם עכשיו, הזרועים אורות זרים — או במקום החפירות, שכל שביל בו נהיר לי, שכל אורותיו וקולותיו מוכרים לי — שאני יודע את המתרחש בו בכל רגע?

קולות התותחים נעשו עמומים יותר. עם רחוקנו מן החפירות חדלתי להבחין תחילה את מקום הסוללה היורה ואחר כך סוג התותח היורה. והזרות גדלה...

העירותי על כך לדוב. הוא התחיל לדבר על הגליל, על העבודה שם, על הטבע, על הצורך לצבור נשק. הוא צחק למבוכתי. הוא עצמו הרגיש בכל מקום „בבית”, גם כאן, כשאנו תועים ללא דרך.

לפני עלת השחר איבדנו את הכיוון. נמצאנו בקרב בית ערבי מוקף חומה. סימן ראשון לישוב. דוב הכה בחזקה בקת הרובה על השער. נשמע קול אשה שואל מי שם. דוב שפך בערבית את חמת זעמו על בעל הבית המשוער על שלחו נשים לדבר אל בני אדם מכובדים. ואמנם עד מהרה הופיע ערבי בא בימים. דוב שאל על חייל בורח שלפי ידיעתו מסתתר הוא בבית ותוך כדי שיחה הוציא מפי הערבי את הכיוון לרוחמה. הלכנו בכיוון שאמר לנו ועם דמדומי השחר נמצאנו פתאום בתוך מחנה אהלים גדולים, הוא משכן המטה של אחת הדיוויות. היה מאוחר מדי לחזור, והיה מסוכן מדי להתקדם. חייל שעמד על המשמר ליד אהלו של המפקד, כנראה, גאל אותנו מן הפח: החייל נמנם בהשענו על רובהו ולא השגיח בנו. סטירת־לחי מלווה נזיפה על זלזלו בחובתו בל־בלה אותו לגמרי ותוך כדי כך הראה לנו את הכיוון לרוחמה. בצאתנו את המחנה ירדנו ואדי, עלינו גבעה, ונמצאנו בכרמי השקדים של רוחמה.

ברוחמה החלפנו דברים אחדים עם אליהו. שיקל־דעת קצר הביא לידי החלטה, כי עד פתחת־קוה, מקום מגוריה של משפחת דוב, עלינו להמשיך ברגל וב־מדים. אי־אפשר היה לשהות אלא רגעים ספורים ברור המה מחשש רדיפה אחרינו. השארנו את הסוס ואת הרובים, ומוזינים באקדחים ובחרבות בלבד המשכנו בהליכה, בלי שהיתה לנו שהות אף לאכול. דוב בחר דרך שדות והשתדל לעקוף דרכים וכפרים. בצהרי היום, עיפים ורעבים, נתקלנו בקבוצת בידואים־רוכי־ביס מוזינים רובים אנגליים. הם הקיפו אותנו ונראו כחורשי מזימה. דוב התישב במנוחה ובבת־צחוק על אבן מאבני המקום ופתח בשיחה אתם. כעבור רגעים ספורים נמצאנו יושבים שבת אחים עם הבידואים וסועדים מפתותיהם ומפלפליהם החריפים, כשהם מקשיבים בהתפעלות לסיפורי נפלאות מפי דוב על החזית ועל הקרב עם האינגלים.

בערב השני איבדנו שוב את דרכנו ונמצאנו פתאום ליד כפר ערבי בלתי מופר. דוב החליט, כי עלינו להכנס אל הכפר ולהודיע על הדרך. נכנסנו בלאט באין מרגיש בנו. באמצע הכפר עמדה חבורה גדולה של „שבאב”, כנראה בהתיעצות חשובה. דוב החליט מיד: הוצאנו את האקדוחים וירינו שתי יריות באויר. הרחוב התרוקן מיד. ה„שבאב” נעלמו ורק הכלבים החלו לנבוח במקלה. דוב התחיל צועק ותובע את

אמוכתר. הופיע ש"ך זקן. דוב טען, כי לפי ידיעותינו ישנם בכפר משתמטים מן הצבא. השיך נשבע בראשי כל הקדושים שמתו ובראשינו אנו. כי אין בכפר אף גבוי אחד בכלל. גם סיפר כי זאביט (קציין) עם קבוצת חיילים, השוהים הלילה בכפר, כבר "שוכנעו", כי אין בו משתמטים. אנו יכולים להוכיח בכנות דבריו אם ניגש אתו אל ה"מדאפה" בו ישן הזאביט עם חייליו. דוב אמר, כי הוא סומך על בדיקתו של הזאביט, אלא שעלינו לקבל לפחות שלושה בחורים שילונו לכפרים אחרים שבסביבה לבדוק כשרותם. השיך הבין, כי אנו מבקשים תואנה לתפיס שלושה בתורים, כדי שיצטרך "לשכנע" גם אותנו, ושוב נשבע כי אין בכפר אלא הרועה בלבד. קבלנו סוף סוף את ה"שאטר" היחיד: ערבי נמוך קומה ומגודל זקן, שתום עין וגם פיסת מיהרנו להסתלק אתו מן הכפר בדרך שנכנסנו כדי שלא נעבור על פני ידידנו שב"מדאפה".

כאשר התרחקנו מן הכפר ביקשנו מאת הרועה שיוכיילנו למלכס, היא פתחתקוה. אחוז פחד, היה הערבי מדלג בשדות כשהוא מתאמץ לבלי להפסיד ברגלו הקצרה את הישגי הרגל השלמה. הלכנו בעק' בוותיו. הוא היה בטוח, כנראה, כי גייסנוהו לצבא. כאשר כיבדנוהו במעט טבק לעשון סיגריה, סיפר, כי ראה עדר צאן של גדוד צבא בעברו דרומה, והוא סבור, כי היה יכול להיות רועה מעולה לעדר כזה, ואילו ליריות לא יצלח בעינו האחת.

אחרי חצות הלילה הגענו לקצה הפרדסים של פתחתקוה. ריח הפרדסים משפר. הרגלים דורכות בחול החול שוקט, בולע את הצעדים ומחריש. עם הדריכה בחול העמוק עולה לאט לאט נטל כבד של סבל שעבר. משא של מתיחות אברים ועצבים. זכר נעלים שלא נחצו, של בגדים שלא הופשטו, של רגלים שהרבו לצעוד. ההכרח להמשיך ולצעוד בחול מזכיר פתאום, כי כל מה שעבר בימים, בשבועות, בחודשים האחרונים — עבר, אך לא חלף, רק שקע. ועתה זוחל ועולה הכל ורובץ בודאות, בודאות מיא-שת, על הראש, נצמד אל הרגלים, דבק בכל הגוף. לעיפה, דוב, שעשה ברגל יותר ממני בימים האחר רונים, ושהיה ער ורענן יותר עד כה, גם הוא נראה עתה אחוז חבלי עבר נוטר ונוקם. אנו נושמים כבדות. נושמים כל דריכה. פסקה השיחה. זו השוטפת שנמ שכה ימים ולילות. כל דיבור עתה הוא רק, כמה עזי? ו"איך נגיע?". אנו מתאמצים להתגבר על הליאות שבאה לפני זמנה ולהקל על הצעידה. מנסים ללכת בשולי הדרך, באמצע הדרך, בעקבות הערבי, זה בעקב זה — ללא הועיל. מנסים לחדש שיחה על פאורעות החיות, על התנהגות חיילים, קצינים, על

התנהגות חברינו — לשוא. כל קמט נוקשה בנעל וכל הדק במקום חשובים עתה יותר. דוב מזהיר מפני עמידה, וביחוד מפני ישיבה: יהיה יותר גרוע. אילו אפשר היה, לפחות, לפתוח את התגורות, להשתחרר מן האקדחים וביחוד מן החרבות. דוב מנסה להת-פלסף: האמנם מותר האדם מן הבהמה? הנה הסוס, גם הנרפה ביותר, יודע להתגבר על העיפות, להת-עודד ולרוץ בהריחו קרבת אורות. ואילו אנו כשלנו דוקא עכשיו בקצה הדרך, מרחק פחות משעה מן "הסוף". אנו עושים נסיון נואש לצעוד "בצעד אחד", בפקדוה, בספירה. אחרי צעדים אחדים חוזר ומתבל-בל הכל. שוב נגררות הרגלים, והגרייה קשה. ליאות של כליון עוצמת מדי פעם את העינים. מיד עולה צרור של רחשים וצלילים. קולות ללא מראות. זמזומי כדורים, פקודות ארוכות וקצרות, רעמי תותחים קלים, בינוניים ושליים. בסדר מדויק הם עוברים מחדש. כל קול למינהו, בזמנו ובמקומו. האוזן מגוף כל פגז בצאתו, בעופו ובנפלו. האוזן מוסרת לגוף והגוף שח כה וכה והרגלים מועדות. אני מסיח את דבר "חזון" הקולות המזור לרוב ושואלו מה הוא שומע כשהוא עוצם עיניו. דוב מנחמני, כי גם הוא שומע אותם הקולות ומוסיף, כי גם הוא "רואה". הוא רואה את הקילומטר האחרון שלפנינו והוא ארוך מכל מה שעברנו עד כה...

כאשר הגענו לבתי המושבה הראשונים נזכרתי בערבי שעודנו מהלך. לצדנו ואמרתי לשלחו לנפשו. אך דוב עיכב בידי: עלינו לשלם לו משהו בעד טרחתו. אך בכיסינו אין פרוטה, ואל מקום מגוריה של המשפחה אין להביאו. יש לו לדוב מפר בקצה אחר של המושבה ונוכל לקבל ממנו שנים-שלושה בישליקים.

היה זה סיגוף-לדעת איום להנסיף כברת דרך ארוכה וקשה במצב זה של כליון-כוח ובידעו כי אמו ואחיותיו מחכות בדאגה ובחרדה לשובו — רק כדי להשיג "בקשיש" לערבי שאינו מצפה לכה, שיהיה מאושר ואסיר תודה אם נשלחנו חפשי. מלאתי בושח לדברי דוב שנאמרו בפשטות, בקלות מחייכת. אך זה לא עלה על דעתי? בושתני בפני גילוי חריף זה של נדיבות-רוח.

כשהגענו לבסוף לזירתה של משפחת דוב בסתרי פרדס מרוחק כבר עלה השחר. אולם הערבי קיבל את ה"בקשיש". דומה כי בקשיש נדיב כזה לא נתן עדיין איש מעולם.

לאחר מנוחת ימים אחדים במקום שיכונה הארעי של משפחת דוב, בתוך פרדס מרוחק מן המושבה,

איך שוחררו המעפילים מהמחנה בעתליה

שידור ב-קול ישראל

תחנת השידור של תנועת המרי העברי

המשחררים החליטו להמנע, עד קצה גבול האפשרות, מפגיעה בחיי השוטרים הנוטרים. פטרם היחידה היתה לשחרר את המעפילים; בהתאם לכך הקפידו שלא יקרה שום דבר שיפריע את דומית הלילה ויגרום לבואה של תגבורת משטרה או צבא מבחורץ.

השחרור הוצא לפועל בהתאם לכל פרטי התכנית. המעפילים התנהגו בשקט ובמשמעת. כמה מעצורי המחנה היו ידועים כאנשי הגייס החמישי ומשתפי-פעולה עם הנאצים. אלה נכפתו ונכלאו בחדר מיוחד, על מנת שלא יפריעו. ביניהם נמצא "האשה הנוצרית", אשר על מותה נודע מההודעה הרשמית. ההודעה הרשמית היתה מיטיבה לעשות אילו, במקום להזכיר את הדת הנוצרית של האשה, היתה מודיעה כי אותה אשה היתה משתפי-פעולה עם הנאצים, וניהלה בית-בושת לקציני ס.ס. ההודעה הרשמית שיקרה בספרה, כי הנוטרים הוכו בקתות-רובים. בידי משחררים לא היו רובים — כי לא הרובה הוא כלי הנשק המתאים לפעולה מסוג זה. הבחורים זינקו על הזקזקים, מנעום מהרים קול צעקה וכפתו אותם. ההודעה הרשמית העלימה את אשר יודעת המשטרה: לנוטרים הערבים נאמר מיד, כי אין כל כוונה לפגוע בהם, ואם לא יפריעו לשחרור העצורים לא יאונה להם כל רע.

לאמיתו של דבר, יכלו הנוטרים להפריע רק ע"י צעקות, כי המשחררים קלקלו למפרע את רוביהם של הנוטרים. נוטר ערבי אחד, אשר ניסה לירות נוכח בכך — הוא לחץ פעמיים על ההדק, אך לשוא.

שורת הניצילים יצאה את המחנה כשהיא מוגנת עליידי המשחררים, ופניה לעבר הרי הכרמל. יחידה קטנה, שצעדה במרחק הדרוש לפני השיירה, השגיחה לפתע באורות מכונית. אחד הבחורים יצא מן ההסתר, התייצב על הכביש, הרים את ידו וביקש מנוסעי המכונית באנגלית ובערבית לעצור ולהזור. בתשובה הומטרו עליו שני צורות כזורים מתת-מקלע. או נורו על שני המכונית יריות מספר שכיבו את האור. מהמכונית הוסיפו לירות. נשקפה סכנה לכל הניצולים. רק אז הוטלו שני רימונים לעבר המכונית והיא התהפכה. התנגשות זו גרמה למותו המצער של שוטר בריטי ולפציעתם של יתר השוטרים. לאחר שהשיירה עברה בשלום, יצאה מבית-אורן עזרה ראשונה אל השוטרים הפצועים, אנשי העזרה הראשונה נאסרו ושוחררו רק למחרת.

על גודל הסכנה לניצולים תעיד העובדה, שזמן קצר לאחר ההתנגשות הגיעו למקום מכוניות משוריינות רבות.

ההמונים הנסערים שנזעקו לבית-אורן וליגור התנהגו בהתאפקות ובמשמעת למופת. גם התנהגות המשטרה היתה עצורה ומושמעת. היא נמנעה מהתגררות. יש לשמוח על כך שלא היתה שפיכת-דמים.

המטרה הושגה: המעפילים שוחררו ואיש מהם לא נתסס. איש מן המשחררים לא נעצר ולא נפצע. הנשק המשחרר נשמר בשלמותו.

ההודעה הרשמית העלימה את דבר פקודת הגירוש, שהוכנה נגד 37 מעפילים. סכנת גירוש זו היא אשר נתנה את הרהיפה לשחרר את כלואי עתלית בכוח.

השחרור היה מבצע נועז, אחראי וקשה. על המשחררים היה לדאוג לא רק להחלצתם הם. עליהם היה לנהל בדרך קשה ומיגעת מאתיים איש, ביניהם נשים וטף, כולל היבאו למקומות המחסה; ביניהם גם אשה אחת עם ארבעה ילדים, שהקטן ביניהם בן שנתיים. איש לא נעדר.

כילג הנם כעת בני-חורין לעבודה ולבנין המולדת.

עם הנץ החגנה (109)

אחד, כי היה נרדף ומבוקש. זמן מה הסתתר במקום המסוכן ביותר — בתל-אביב הריקה, עד שכבשו האנגלים את יהודה ובא הקץ לסלטוליו.

כשרונותיו המגוונים וסגולותיו הברוכות של דוב חזו חושלו ועמקו באיתה תקופת-דמדומים קצרה ארוכה, תקופה שכה מעטים שכחה, משום שכת מעטים ידעוה.

נפרדו דרכינו: אני הלכתי לגליל דוב נשאר ביהר דה. הוא הוסיף לנדוד ולהיטלטל עוד חדשים רבים. משגברו החיפושים החליט לחזור לדמשק ובקש לו מקלט ומסתור — בתוך הצבא, ביחידה אחרת, מתוך תקוה, כי יימחל דבר עזיבתו את הצבא. אך משנודע לו, כי הוא עומד להשפט חזר לארץ. נדד במושבות יהודה והיה פעיל בהגנה. אך לא יכול לשבת במקום